

Катерина Мацелюх
(м Житомир)

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ П. Н. АБРАМОВИЧА В 1930-1945 РР.

Українське національне відродження 20-30-х рр. ХХ ст. подарувало країні плеяду нової інтелігенції, натхненної національними ідеями. Серед них були різні за фахом особистості, але їх усіх поєднував інтерес до історичного минулого України. П. Абрамович, свого часу, став одним із дослідників Волині, які об'єднувалися навколо Товариства дослідників Волині, а згодом і Волинського науково-дослідного музею.

У кінці 20-х рр. ХХ ст. радянська влада розпочала систематичне переслідування національної інтелігенції України, наслідком чого стали масові репресії. Такого переслідування зазнав і П. Абрамович. Доля дослідника після 1930 р. була невідома. За одними даними, у період 30-х років ХХ ст. прізвище П. Н. Абрамовича фігурувало у сфабрикованих кримінальних справах ДПУ Житомира [2, с. 105], за іншими – кримінальна справа щодо П. Н. Абрамовича на території Житомирської області була відсутня [1, с. 223]. Незаперечним лишається лише той факт, що внаслідок систематичних утисків тоталітарної системи П. Н. Абрамовичу з метою збереження власного життя доводиться виїхати до Східної України. Проте й тут немає єдиної думки зору щодо того, куди переїхав дослідник: до Харкова [3, с. 82], Луганська [5, с. 145] чи Сум [1, с. 223].

Найбільш імовірним був варіант переїзду П. Абрамовича до м. Суми, що підтвердила інформація з Національного банку репресованих. У процесі дослідження з'ясувалося, що 1930 р. П. Абрамовичу з сім'єю довелося переїхати до м. Суми, де він влаштувався на роботу до новоствореного Сумського інституту соціального виховання [7, арк. 13].

В інституті П. Абрамович викладав українську мову, та за короткий період завоював авторитет серед викладачів, через що невдовзі обійняв посаду завідувача кафедри мовознавства. У процесі викладацької діяльності волинський краєзнавець не приховував національних переконань, під час лекцій розкривав особливості і неповторність української мови, літератури та історії. Це стало причиною переслідувань з боку адміністрації навчального закладу та радянської влади [7, арк. 48].

Починаючи з кінця 1932 р., у Сумському інституті соціального виховання починаються кадрові чистки. Найбільш фаховообдаровані й досвідчені викладачі – представники «старої генерації» – були звинувачені в «некомпетентності», низькій якості викладання, «нерозробленості навчальних планів із методологічного боку» й зазнали гонінь. Одними з перших жертв репресивної політики стали викладачі дисциплін гуманітарного циклу: П. Абрамович, професор Ю. Самброс, учений Н. Онацький, доцент К. Вишневська, яких було звільнено. Це викликало невдоволення студентів мовно-літературного факультету. Зокрема, студенти Т. Іванченко і М. А. Берестюк 1933 р. були виключені з інституту «за спробу організувати студентів на опір заходам дирекції у справі вилучення з інституту ворожої націоналістичної лектури» [8, с. 1].

П. Абрамовичу знову доводиться переховуватися з 1933 у м. Лубни. Та вже 1935 р. він разом із сім'єю переїздить до Ніжина, де був зарахований до складу кафедри української мови та літератури. Найімовірніше, П. Абрамович вирішує змінити місце проживання за порадою свого товариша – Є. Ненадкевича, який у 30-х роках працював у Ніжині над працею «Про «Москалеву криницю» Шевченка».

У Ніжинському педагогічному інституті П. Абрамович одразу знайшов однодумців: М. Загрецького (директор педінституту), М. Повод (декан факультету української мови та літератури), М. Сайко та інших. Проте і в Ніжині розпочалася репресивна кампанія проти інтелігенції. У 1936 р. працівники Ніжинського райвідділу НКВС сфабрикували справу проти директора навчального закладу М. Загрецького. Разом із керівником були звинувачені викладачі різних структурних одиниць інституту, особливо постраждала кафедра української мови та літератури, звинувачена в пропаганді націоналізму [4, с. 243]. Ще до арешту М. Загрецького, «національно-ненадійні» елементи було звільнено з інституту. П. Абрамовича було звільнено

17 вересня 1937 р [7, арк. 71].

П. Абрамовичу доводиться повертатися до м. Сум. Протягом 1937 – 1941 рр. місце роботи П. Абрамовича невідоме. Відома лише згадка про викладання в Сумському педагогічному інституті історії української мови на заочному відділенні в 1941 р. Під час евакуації П. Абрамович разом із дружиною залишилися в місті, оскільки дослідник переживав за долю власної бібліотеки, яка становила близько 10 тисяч томів [6, 204 зв.]. Після окупації Сум із жовтня 1941 р. до січня 1942 р. працював викладачем української мови та літератури в Сумській чоловічій гімназії за рекомендацією Є. Попова. Проте невдовзі частина викладачів гімназії, серед них і П. Абрамович, були відсторонені від викладання. Це було пов'язано з підозрою в причетності викладачів до діяльності Організації українських націоналістів та організації товариства «Просвіта». Після звільнення П. Абрамович звернувся за допомогою до свого колеги із Сумського педагогічного інституту Лебедева, який завідував бібліотекою міської ради. Бібліотекарем П. Абрамович працював із січня до вересня 1942 р. [7, арк.17].

Під час німецької евакуації він був направлений у табір у м. Ковель, а згодом до Києва. У Києві П. Абрамович за сприяння брата Никанора Абрамовича, архієпископа Української автокефальної церкви, був звільнений. Згодом він переїздить до рідного села Мизів, та вже в лютому 1943 р. повертається до дружини в м. Суми. Проте вже в квітні 1943 р. П. Абрамович був арештований органами НКВС, 1945 р. звинувачений у зраді Батьківщині, антирадянській пропаганді, агітації та контрреволюційній організації та засуджений у віці 65 років до 15 років каторжних робіт. Реабілітований посмертно 1996 р. [7, арк. 17-78.].

П. Абрамович пройшов складний життєвий шлях. Довгий час доля дослідника була невідома на малій батьківщині. З'ясовані факти дають змогу зробити висновок, що як не переховувався красзнавець від переслідувань, лещата тоталітарної системи все ж наздогнали його. Проте жодного разу П. Абрамович не відмовився від своїх національних переконань і намагався поширити їх серед студентів та однодумців. Дослідження життєвого шляху П. Абрамовича відкривало широке коло не з'ясованих досі питань, що стануть основою для подальшого наукового пошуку.

Література:

1. Гарбузова Л. Г. Петро Никандрович Абрамович – дослідник народної культури краю, історіограф міста Житомира [Текст] / Л. Г. Гарбузова // Житомирщина: минуле, сьогодення, поступ у майбутнє: Науковий збірник / За заг. ред. П. Ю. Саух, О. М. Швидак, І. І. Ярмошик та ін. – Т.1. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – С. 218-224.
2. Костриця М. Ю. Товариство дослідників Волині: історія, діяльність, постаті / М.Ю. Костриця. – Житомир : М.А.К., 2001. – 360с.; іл.
3. Реабілітовані історією: У двадцяти семи томах. Житомирська область: У семи книгах. / Голова редколегії (голова П. Т. Тронько, заступник голови О. П. Реєнт, С. А. Копнін та ін.); редколегія тому (голова М. А. Черненко, заступник голови В. М. Врублевський, Л. А. Копійченко та ін., науково-редакційна група при редколегії тому). Кн. 2. – Житомир, 2008. – 768 с.
4. Самойленко О. Г. «Участь» науково-педагогічної інтелігенції в «Українській військово-націоналістичній організації» у другій половині 30-х років ХХ ст. [Текст] / О. Г. Самійленко // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип. 5. Серія: історія. – Одеса: Астропринт, 2005. – С. 241-251.
5. Ярмошик І. І. Волинь в історико-краєзнавчих дослідженнях ХІХ – ХХ століть: Монографія / І. І. Ярмошик. – Житомир: Вид-во “Волинь”, ПП “Рута”, 2006. – 216 с.
6. Державний архів Житомирської області, ф. 3409, оп. 1, спр. 4, арк. – 204 зв.
7. Державний архів служби безпеки в Сумській області, ф. П.-13448, спр. 1971, арк. 1-200.
8. Становлення Сумського державного педагогічного інституту в довоєнний період .[Електронний ресурс]: Офіційний сайт Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка – Режим доступу: http://www.sspu.sumy.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=157%3A2011-01-13-09-54-21&catid=45&Itemid=12